

8. SOCIÁLNA OCHRANA

Metodické vysvetlivky

Sociálna ochrana je definovaná ako súhrn intervencií zo strany verejných alebo súkromných inštitúcií, ktorých cieľom je uľahčiť domácnostiam a jednotlivcom záťaž vyplývajúcu z vopred určených rizík. Pre potreby porovnania krajín Európskeho spoločenstva sa využíva Európsky systém štatistík sociálnej ochrany (ESSPROS) v súlade s nariadeniami (ES) č. 458/2007, č. 1322/2007 a č. 10/2008 a nariadeniami (EÚ) č. 110/2011 a č. 263/2011.

Sociálna ochrana je v tejto publikácii reprezentovaná sociálnym poistením, štátnymi sociálnymi dávkami a sociálnou pomocou.

Dôchodkové poistenie podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení je **starobné poistenie** na zabezpečenie príjmu v starobe a pre prípad úmrtia a **invalidné poistenie** pre prípad poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v dôsledku dlhodobého nepriaznivého zdravotného stavu poistenca a pre prípad úmrtia. Na financovaní dôchodkového poistenia sa zúčastňujú zamestnanci, zamestnávateľia, povinne dôchodkovo poistené samostatne zárobkovo činné osoby, dobrovoľne dôchodkovo poistené osoby a štát. Sociálne poistenie príslušníkov ozbrojených zložiek upravuje zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

V sústave **dôchodkového poistenia** sa vyplácajú dôchodky starobné a predčasné starobné, invalidné, vdovské, vdovecké a sirotské. Invalidné dôchodky z mladosti, dôchodky manželiek, sociálne dôchodky, zvýšenie dôchodku pre bezvládnosť a zvýšenie dôchodku, ktorý je jediný zdroj príjmu, sú dávky hradené štátom.

Dávkový systém **nemocenského poistenia** tvoria štyri systémové dávky: nemocenské, ošetrovné, materské a vyrovnávacia dávka. Zamestnancovi vzniká nárok na nemocenské vyplatené Sociálnou poisťovňou od 11. dňa dočasnej pracovnej neschopnosti. Prvých desať dní vypláca zamestnávateľ. Samostatne zárobkovo činné osobe vzniká nárok na nemocenské od 1. dňa dočasnej pracovnej neschopnosti.

Úrazové poistenie je poistenie pre prípad poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu a choroby z povolania.

Garančné poistenie je poistenie pre prípad platobnej neschopnosti zamestnávateľa na uspokojovanie nárokov zamestnanca.

Poistenie v nezamestnanosti je poistenie zamestnanca na zabezpečenie príjmu pre prípad straty príjmu zo zamestnania v dôsledku straty zamestnania.

Dávkami sociálnej podpory sú **štátne sociálne dávky** a sú to: prídavok na dieťa, rodičovský príspevok, príspevok na pohreb, príspevok pri narodení dieťaťa, príspevok na starostlivosť o dieťa a príspevky na podporu náhradnej starostlivosti.

Služby sociálnej pomoci a dávka v hmotnej núdzi sú určené občanom na zmiernenie a prekonanie hmotnej núdze s ich aktívnou účasťou. Poskytovanie služieb sociálnej pomoci upravuje zákon č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci. Výdavky na sociálnu pomoc sa členia podľa Rozpočtovej klasifikácie platnej v príslušnom roku. Dávka v hmotnej núdzi je poskytovaná podľa zákona č. 417/2013 Z. z.

Príspevky na kompenzáciu zdravotného postihnutia sú určené na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. Ich vyplácanie upravuje zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Starostlivosť v zariadeniach sociálnych služieb je poskytovaná podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Z. z. o živnostenskom podnikaní (Živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Definície

Starobný dôchodok je základnou dávkou dôchodkového poistenia. Poistenec má nárok na starobný dôchodok, ak bol poistený najmenej 15 rokov a dovŕšil dôchodkový vek.

Poistenec má nárok na **predčasný starobný dôchodok**, ak bol poistený najmenej 15 rokov, chýbajú mu najviac dva roky do dovŕšenia dôchodkového veku a suma predčasného starobného dôchodku ku dňu, od ktorého požiadal o jeho priznanie, je vyššia ako 1,2-násobok sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu.

Invalidný dôchodok sa poskytuje poistencovi, ktorý sa stal invalidným, získal potrebný počet rokov dôchodkového poistenia a ku dňu vzniku invalidity nesplnil podmienky nároku na starobný dôchodok a nebol mu ani priznaný predčasný starobný dôchodok.

Sirotský dôchodok sa priznáva nezaopatreným deťom pri úmrtí rodiča (resp. osvojiteľa). Pri úmrtí oboch rodičov (osvojiteľov) sa priznáva dôchodok obojstrannej siroty. Nárok na sirotský dôchodok nie je podmienený potrebnou dobou zamestnania.

Vdovský dôchodok sa poskytuje ako čiastočná náhrada straty príjmu zomrelého manžela.

Vdovecký dôchodok sa poskytuje ako čiastočná náhrada straty príjmu zomrelej manželky.

Rodičovský dôchodok je dôchodková dávka, ktorá je po súhlase poistenca poskytnutá osobe, ktorá ho vychovala, a ktorej je poskytované hmotné zabezpečenie v starobe, ako časť z uhradenej dane alebo časť uhradenej platby poistenca spojennej s účasťou na systéme primeraného hmotného zabezpečenia v starobe.

Sociálny dôchodok poberá občan, ktorému nevznikol zákonný nárok na dôchodok a jeho životné potreby nie sú zabezpečené.

Invalidný dôchodok z mladosti poberá fyzická osoba, ktorá sa stala invalidnou v období, v ktorom bola nezaopatreným dieťaťom od dovŕšenia 18 rokov veku.

Zvýšenie dôchodku pre bezvládnosť je príspevok občanovi na úhradu zvýšených nákladov súvisiacich s potrebou ošetrovania a obsluhy inou osobou.

Zvýšenie dôchodku z dôvodu jediného zdroja príjmu je štátna dávka dôchodkového zabezpečenia poskytovaná v prípade, že starobný, invalidný, vdovský a vdovecký dôchodok alebo dôchodok obojstrannej siroty je jediným zdrojom príjmu a nedosahuje 1,1-násobok životného minima.

Dôchodky nižšie ako minimálny dôchodok sa zvyšujú **na sumu minimálneho dôchodku** po dovŕšení dôchodkového veku podľa § 82 b zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení.

13. dôchodok je dávkou financovanou zo štátneho rozpočtu, na ktorú má nárok poberateľ dôchodku podľa zákona č. 296/2020 Z. z. o 13. dôchodku a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Dávka sa vypláca od roku 2020.

Vianočný príspevok pre dôchodcov je dávkou financovanou zo štátneho rozpočtu, ktorá je určená nízkoprijemným poberateľom dôchodkov.

Nemocenské nahrádza mzdu poistencovi, ktorý je dočasne neschopný vykonávať svoju prácu pre chorobu alebo úraz. Zamestnancovi vzniká nárok od 11. dňa dočasnej pracovnej neschopnosti.

Ošetrovné sa poskytuje vo výške nemocenského pri ošetrovaní chorého dieťaťa mladšieho ako 10 rokov a pri ošetrovaní iného člena rodiny, ak jeho zdravotný stav vyžaduje ošetrovanie inou osobou.

Materské nahrádza mzdu v poslednom období tehotenstva a po pôrode v súlade s platnou

legislatívou.

Vyrovňavacia dávka sa poskytuje ženám v tehotenstve alebo do konca 9. mesiaca po pôrode, ak boli preradené na inú prácu alebo sa im upravili pracovné podmienky, aby nebolo ohrozené tehotenstvo alebo materstvo.

Prídavok na dieťa sa poskytuje na každé nezaopatrené dieťa v rovnakej výške bez ohľadu na vek dieťaťa a príjmy členov rodiny spĺňajúcich podmienky určené zákonom.

Rodičovský príspevok je opakovaná dávka poskytovaná rodičovi (alebo osobe, ktorá prevzala dieťa do trvalej starostlivosti), ak sa celodenne a riadne stará aspoň o jedno dieťa vo veku do troch rokov alebo do šiestich rokov, ak je dieťa dlhodobo zdravotne ťažko postihnuté.

Príspevok na viac súčasne narodených detí sa vypláca rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá. Je to štátna sociálna dávka, ktorou štát prispieva raz za rok rodičom na zvýšené výdavky, ktoré vznikajú v súvislosti so starostlivosťou o súčasne narodené deti.

Príspevok pri narodení dieťaťa je jednorazová dávka, ktorá sa poskytuje matke, ktorá dieťa porodila, otcovi alebo inej osobe v taxatívne uvedených prípadoch.

Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa sú jednorazové alebo opakované príspevky, ktoré sa vyplácajú deťom a náhradným rodičom.

Príspevok na pohreb je jednorazová dávka určená na čiastočnú úhradu výdavkov spojených s pohrebom sociálne zabezpečeného občana.

Dávka v hmotnej núdzi je jednorazová alebo opakovaná dávka, ktorá sa poskytuje občanovi, ktorý je v hmotnej núdzi, na zabezpečenie jeho životných podmienok.

Príjmy z výberu poisťného na nemocenské poistenie, na starobné a invalidné poistenie, úrazové poistenie, poistenie v nezamestnanosti, garančné poistenie, výber príspevkov do rezervného fondu solidarity predstavujú platby platiteľov podľa platných zákonov.

Ostatné platby zahŕňajú príjmy Sociálnej poisťovne z dlžného poisťného, pokút, penále, odplaty za postúpenú pohľadávku, dary a platby zo štátnych aktív, resp. štátneho rozpočtu. Finančná výpomoc (transfery z ostatných fondov Sociálnej poisťovne do základného fondu starobného poistenia) nie je zahrnutá.

Z nemocenského poistenia sa poskytujú nemocenské dávky (nemocenské, ošetrovné, vyrovňavacia dávka a materské).

Z dôchodkového poistenia sa poskytujú dôchodkové dávky v členení **zo starobného poistenia** (starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok, sirotsky dôchodok, vdovský a vdovecký dôchodok) a **z invalidného poistenia** (invalidný dôchodok, sirotsky dôchodok, vdovský a vdovecký dôchodok).

Z úrazového poistenia sa poskytujú úrazové dávky (úrazový príplatok, úrazová renta, jednorazové vyrovnanie, pozostalostná renta, jednorazové odškodnenie, pracovná rehabilitácia a rehabilitačné, rekvalifikácia a rekvalifikačné, náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia, náhrada nákladov spojených s liečením, náhrada nákladov spojených s pohrebom).

Z garančného poistenia sa poskytuje dávka garančného poistenia.

Z poistenia v nezamestnanosti sa poskytuje dávka v nezamestnanosti.

Dávky sociálneho zabezpečenia hradené štátom zahŕňajú dôchodok manželky, sociálny dôchodok, invalidný dôchodok z mladosti, zvýšenie dôchodku z dôvodu jediného zdroja príjmu, zvýšenie dôchodku pre bezvládnosť, zvýšenie dôchodku z dôvodu účasti v odboji a rehabilitácie, odškodnenie pracovných úrazov a chorôb z povolania zrušených zamestnávateľov, ktorých zkladateľom bol štát alebo Fond národného majetku Slovenskej republiky, a úrazové dávky poskytované fyzickým osobám podľa platných zákonov.

Zariadenia sociálnych služieb predstavujú pobytové alebo ambulantné zariadenia, ktoré poskytujú klientom odborné (napr. sociálne poradenstvo, pomoc pri sebaobsluhe, ošetrovateľskú

starostlivosť), obslužné (napr. ubytovanie, strava), ďalšie (napr. záujmová činnosť) alebo iné činnosti. Zriaďovateľom zariadenia sociálnych služieb môže byť samosprávny kraj, obec alebo neverejný poskytovateľ (cirkevná alebo iná právnická osoba, či fyzická osoba). Patria sem zariadenia podporovaného bývania, zariadenie pre seniorov, zariadenie opatrovateľskej služby, rehabilitačné strediská, domovy sociálnych služieb, špecializované zariadenia, denné stacionáre, zariadenia dočasnej starostlivosti o deti, nocľahárne, útulky, domovy na pol ceste a zariadenia núdzového bývania.

Sociálne služby sú jednou z foriem sociálnej pomoci pre ľudí v nepriaznivej sociálnej situácii. Štát prostredníctvom nich podporuje sociálne začlenenie občanov a uspokojovanie sociálnych potrieb ľudí v nepriaznivej sociálnej situácii.

Sociálne služby sú zamerané na:

- prevenciu vzniku, riešenie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie jednotlivca, rodiny alebo komunity,
- zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopnosti jednotlivca viesť samostatný život,
- podporu začlenenia jednotlivca do spoločnosti,
- prevenciu sociálneho vylúčenia,
- riešenie krízovej sociálnej situácie jednotlivca a rodiny.

Zdroj údajov

Údaje o príjmoch a výdavkoch Sociálnej poisťovne sa získavajú z informačného systému Sociálnej poisťovne.

Publikované údaje o dávkach sociálneho poistenia a štátnych sociálnych dávkach sa preberajú z informačného systému Sociálnej poisťovne, Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny a zo štatistických zisťovaní Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Publikované údaje o zariadeniach sociálnych služieb sú preberané z informačného systému sociálnych služieb Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Podrobnejšie informácie možno získať na internetovej stránke Štatistického úradu SR v časti Štatistiky – Demografia a sociálne štatistiky – Sociálna ochrana, vo verejnej databáze Štatistického úradu SR DATAcube, v Sociálnej poisťovni, na Ústredí práce, sociálnych vecí a rodiny a na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR.